

Prekočasno delo.

Dr. Lev Svetek.

(Nadaljevanje.)

Tehnično-organizatorični moment predpostavlja enotnost tehničnega stroja, to je enotnost obrtnih naprav, vodstva in delovnega postopka. Enotnost vodstva ne pomeni nujno enotnosti lastništva, saj more biti v roki enega samega podjetnika združenih tudi po več obratov, ki zaradi siceršnjih karakterističnih lastnosti vendar ostanejo samostojni v tehničnem pogledu. Enotnost delovnega postopka pomeni uporabo iste delovne sile in proizvodjalnih metod v dosego istega tehničnega cilja. Pomožni obrati torej, ki zadovoljujejo samo tehnične potrebe glavnega obrata, zaradi pomanjkanja samostojnega obratnega namena ne morejo biti samostojni obrati in jih je treba — po okolnostih konkretnega primera — opredeliti na eni strani nasproti glavnemu obratu, na drugi strani pa nasproti nesamostojnemu oddelku glavnega obrata.⁹

Krajevna enotnost pomeni, da se delovni proces vrši v posebnih prostorih, določenih za obratovanje (obratovalnicah), ali na določenih krajih na prostem (obratovališčih). Ta določnost seveda ni istovetna s stalnostjo kraja obratovanja v tem smislu, da bi se delo moralo vršiti stalno na enem in istem mestu. Tudi pri premakljivih (ladje) in menjajočih se obratovališčih (gradbena in slična dela) krajevna enotnost ni porušena. Znak krajevne enotnosti je nasproti znaku tehnično-organizatorične enotnosti, zlasti pa nasproti determinizaciji po tehničnem namenu, le drugotnega pomena. Po odl. SS B Zgb, Rv 690/55 (Reisman II, 116) gozdna železnica lesnega podjetja nima samostojnega gospodarskega pomena in tvori le sestavni del podjetja; zato velja tudi za njene uslužbenke delovni čas glavnega, to je industrijskega podjetja, torej osemurni delovnik. Podobno priznava okrož. kot priz. sod. v Celju (sodba 2. sept. 1935,

⁹ Oddelek obrata predstavlja tehnično enoto v obratu samem (n. pr. rov v rudniškem obratu). O oddelkih govorijo z. z. d. (§ 110), z. insp. d. (čl. 12/1), ob. z. (§ 339) ter §§ 5 in 7 pravilnika o podaljšanju delovnega časa v industrijskih in rudarskih podjetjih iz l. 1924 (nat. cit. v op. 55). O problemu oddelka obrata gl. Bajič, Delovno pravo, splošni del, 1936, 95. Krmpotić 160 trdi, da je šteti k industrijskemu delavstvu tudi pomožno osebje, zaposleno v trgovinskem oddelku industrijskega podjetja, češ da služi tudi tak oddelek končni proizvodjalni svrhi podjetja, poleg tega pa ima vsako industrijsko podjetje v sebi tudi trgovinske elemente.

I Pl 166/55) industrijski značaj stavbnemu oddelku industrijskega obrata, ker zaradi njega obrat kot celota ne izgubi industrijskega značaja; dosledno velja tudi za pomožno osebje stavbnega oddelka ista zaščita kot za ostalo industrijsko delavstvo. Odločba VS Lj z dne 7. dec. 1940 (Rv 548/40, neob.) gradi enotnost obrata na enotnosti lastništva in kraja obratovanja (pri ugotovljenem enotnem lastništvu in krajevni zvezi obeh obratov, parne žage in skladišča lesne trgovine je v dvomu smatrati, da gre za enoten industrijski obrat).

Osebni znak obrata karakterizira identiteta obratne posadke, to je celokupnosti vseh v obratu odvisno zaposlenih uslužbencev. Vprašanje obsega obratne posadke bomo obravnavali v poglavju o subjektivnem obsegu zaščite (spodaj 2).

Vsa pod z. z. d. spadajoča podjetja razvršča zakon v § 6 glede na obseg zaščite, ki jim jo daje, sledeče: a) industrijska, b) rudarska, c) prometna in č) vsa ostala podjetja.

a) Na prvem mestu navaja zakon, določajoč zanje osemurni maksimalni dnevni delovnik, industrijska podjetja: to so ona, v katerih je zaposlenih vsaj 15 delavcev¹⁰ povprečno v enem trimesečju (2. odst. § 6). Ta označba je seveda pomanjkljiva; ne more biti dvoma, da samo število zaposlenih uslužbencev — seveda poleg predpostavke § 2 z. z. d., da mora biti delo organizirano in da se mora opravljati na posebnih za to določenih krajih, da gre torej za obrat v tehničnem pomenu besede — za določitev pojma „industrijski“ ne more zadostovati. V tem primeru bi nadaljnje razlikovanje prometnih in ostalih podjetij sploh ne bilo potrebno, saj bi bila z gornjo definicijo tudi ona zajeta. Pomisliti pa moramo, da hoče zakon omejiti osemurni delovnik na produkcijsko močnejša podjetja z razvito tehniko, mehanizacijo in delitvijo dela, ker le v takih podjetjih se delovna sila močnejše in hitreje izrablja. Obrati, ki poslujejo sicer več kot 14 uslužbencev, a se poslužujejo primitivnega postopka, z uporabo preprostih proizvodjalnih sredstev, niso potrebni one intenzivnejše zaščite, ki jo je

¹⁰ Mišljeno je pomožno osebje po § 3 z. z. d., torej vsi uslužbenci (vštevši volonterje, praktikante, vajence itd.), vključeni v obratno posadko (gl. podrobneje pod poglavjem o subjektivnem obsegu zaščite!). Prim. Bajič, Delovno pravo, splošni del, 1936, 69 i. sl.

namenil zakon pravim industrijskim podjetjem.¹¹ Zaradi natančnejše opredelitve pojma „industrijski“ moramo torej privzeti pomožne znake po drugih zakonih, odnosno jih povzeti po občem naziranju prometa. V poštev prihajajoči obrtni zakon (§ 52) zahteva za pojem industrijskega obrata, da se v njem predeluje, izdeluje, dovršuje ali obdeluje blago v delavnicah ali na stalnem kraju, uporablja delitev dela in zaposluje večje število delavcev, da dela obrat z motorno silo in da izdeluje blago za skladišče ali po naročilu v večjem obsegu. Ta kriterij se sklada tudi z občim pojmovanjem industrijskega obrata, zato ne more biti nikakih pomislekov, uporabiti ga za razlago besede „industrijski“ v § 6 z. z. d. V tem nas še utrjuje dejstvo, da z. z. d. tudi pojma „rudarski obrat“ ne opisuje, temveč prepušča njega definicijo drugim predpisom (n. pr. rudarskemu zakonu) ter obči predstavi pojma rudarskega obrata.

V zvezi s temi izvajanji je omeniti sporno vprašanje, ali spadajo tudi gradbena podjetja med industrijska po z. z. d. Del judikature tem podjetjem ni priznal kakovosti po prvem odst. § 6 z. z. d., češ da nimajo po § 52 ob. z. zahtevanih industrijskih znakov in spadajo torej pod predpis šestega odst. § 6 z. z. d.; za ta podjetja pa velja v smislu min. ur. iz l. 1929., izdane na podlagi sedmega odst. cit. §-a, deseturni delovnik (prim. SS Zgb, 25. septembra 1934, Sl. Pr. 1934, 144). Spričo potrebnosti učinkovitejše časovne zaščite za produkcijsko močnejša in večjega napora zahtevajoča podjetja moramo tudi gradbena podjetja smatrati za industrijska, četudi ne izpolnjujejo prav vseh znakov § 52 ob. z., ampak le nekatere, najvažnejše: zlasti delitev dela in mehanizacijo obrata. Saj so ti znaki v § 52 ob. z. itak navedeni le primeroma in so opisovalnega pomena. V judikaturi imamo celo naravnost izraženo mnenje, da so za področje z. z. d. znaki, ki jih statuirata ta zakon sam, primarnega, oni po ob. z. pa le sekundarnega, postranskega pomena, ker se izrečno omejujejo na področje slednje navedenega zakona (prim. SS B Zgb, 27. januarja 1937, Odl. Sl. Pr., III, 551 in okrož. kot priz. sod. Celje, Pl 618/38). V tem se jasno zrcali tendenca, pritegniti čim več podjetij v okvir pojma „industrijsko podjetje“ in s tem v njih zaposlene osebe pod intenzivnejšo zaščito 1. odst. § 6 z. z. d.

¹¹ Kot zgrešeno moramo označiti odl. okrož. kot priz. sod. v Mariboru, Pl 796/38 (Reisman II/116), ki priznava industrijski značaj celo perutninskemu podjetju, ki goji perutnino na veliko za izvoz. O kakem industrijskem obratu v tehničnem smislu tu pač ne more biti govora!

Zaključek naših razmotrivanj je sledeči: Izmed obratov, ki jih kvalificirajo kot industrijske drugi zakoni (n. pr. cit. § 32 ob. z.) ali pa obče pojmovanje, priznava z. z. d. za svoje območje kot industrijske samo one, ki zaposlujejo v smislu njegove določbe (2. odst. § 6) vsaj 15 delavcev povprečno v enem trimesečju. Samo tem obratom daje intenzivnejšo časovno zaščito v obliki osemurnega maksimalnega dnevnega delovnika. Ostale, dasi po občih pojmih prav tako industrijske obrate, ki pa zaposlujejo manj kot 15 delavcev, uvršča z. z. d. med „ostala podjetja“ po 6. odst. § 6 ter normira zanje delovnik, kot ga bomo obravnavali v tej zvezi pod č).

Obratom mešanega značaja bomo posvetili kasneje poseben odstavek.

b) Tudi za rudarska podjetja zakon ne postavlja posebne oznake, temveč jo prepušča drugim virom. Za naše pravno območje prihajajo še vedno v poštev določbe občega rudarskega zakona iz l. 1854. kot vira za naše rudarsko pravo.¹² Po tem zakonu so rudarski obrati vsi oni, v katerih se kopljejo pridržane rudnine (§ 5). Pri tem je vseeno, ali gre za podzemni ali dnevni kop: tudi gradbeno podjetje, ki opravlja rudarsko delo na dnevnem kopu in je pod nadzorstvom rudarskoobratnega inženerja, je rudarsko podjetje ter velja zanj osemurni delovnik (SS B Zgb. 2. maja 1955, Sl. Pr. 1954, 129). Lege non distinguente število zaposlenih delavcev ni merodajno, prav tako ne način obratovanja, naj bo še tako primitiven (razlika ad a!).

c) Ureditev časovne zaščite za prometna podjetja (zakon našteva primeroma železnice, brodarstvo, tramvaje, pošte, brzojave in telefone) je z. z. d. prepustil resornim ministrom, ki naj bi izdali potrebne uredbe v sporazumu z min. soc. pol. (5. odst. § 6). Tega pooblastila se je poslužil edino prometni minister,¹³ dočim za ostale usluž-

¹² Kolikor njegovih določb niso spremenile ali nadomestile določbe ob. z. (gl. § 435 v zvezi z 2. odst. § 426 ob. z.). Več o tem gl. Bajič, Rudarsko delovno pravo, Org. 1956, 145.

¹³ Pravilnik o ureditvi in razporedu delovnega časa na pomorskih ladjah z dne 22. junija 1958 (Sl. N. 142/XLIX); pravilnik o delavcih državnih prometnih ustanov z dne 24. junija 1959 (Sl. Nov. 154/LIII, Sl. l. 562). Slednji pravilnik predvideva za naporno fizično delo osemurni delovnik (1. odst. čl. 33); za tiste delavce, katerih posel ne terja nepretrganega in napornega fizičnega dela, sme trajati delovnik tudi preko 8 ur dnevno in to brez posebne nagrade za to preko osemurno delo (čl. 34). Za delo pa, ki se opravlja ob posebno težkih okoliščinah, more min. za promet odnosno glavna direkcija državnih železnic normirati delovni čas na 6 ur dnevno brez znižanja mezde (čl. 35). Te določbe so po čl. 35/4 veljale tudi za osebje na plovnihih objektih di-

bence prometnih podjetij delovni čas še ni določen. Nastane vprašanje, ali ima ta zakonska vrzel res za posledico otipljivo neenakost med uslužbenci različnih podjetij, ki opravljajo enako naporne posle, pa so vendar samo nekateri zaščiteni, drugi pa izpostavljeni grobim izkoriščanjem v svojo škodo, pa tudi na škodo varnosti prometa.

Take neenakosti zakon nima v mislih in mu je tudi ne moremo imputirati. Predvsem moramo naglasiti, da ima določba 5. odst. § 6 z. z. d. v mislih javne prometne obrate,¹⁴ ki so spriči posebnih delovnih pogojev potrebni specialne zakonske ureditve tako glede delovnega časa, kakor tudi glede ostalih emanacij službenega razmerja. Tudi naštevavanje prometnih obratov v cit. dol. (primeroma železnice, brodarstvo, tramvaji, pošte, brzojavi in telefoni) govori temu v prilog. Le za te obrate je torej predvidel z. z. d. specialno ureditev delovnika po pristojnih ministrih, nikakor pa ne za ostale, zasebne, obrtnoprometne obrate, ki se niti po svojem ustroju, niti po obratovanju samem ne razlikujejo bistveno od ostalih obrtnih obratov po 6. odst. § 6. Ta zadnja določba pa predvideva kot maksimalni dnevni delovni čas deseturni delovnik za vsa „ostala podjetja“, to je za vsa razen industrijskih (z nad 14 delavci), rudarskih in prometnih podjetij javne uprave v smislu naših gornjih izvajanj. Če je ta maksimalni dnevni deseturni delovnik predviden za podjetja, v katerih je delo sorazmerno najlažje (trgovinska in slična podjetja), potem gotovo ne more ustrezati duhu zakona, da bi veljal v prometnih podjetjih, kjer je delo neprimerno bolj naporno, daljši kot deseturni delovnik, kot se je to dogajalo in kar je deloma dopuščala tudi judikatura (prim. SS B Zgb, 18. oktobra 1939, Org. 1940, 11, ki meni, da sodišče ni dolžno po analogiji in prostem preudarku izpolniti vrzeli, ki je nastala s tem, da pristojni minister glede predmetnih podjetij še ni določil delovnega časa; ker zakon izrečno pravi, da se bo delovnik zanje šele določil, ni v zakonu nobene vrzeli in je torej dopolnitev po analogiji oz. po prostem preudarku, kakor tudi presoja zahtevka po tem načelu, nedopustna).

Zakonsko pooblastilo, dano resornim ministrom, je torej — tudi glede prometnih podjetij javne uprave — omejeno v tem smislu, da delovnika 10 ur dnevno ni mogoče

rekcije pomorskega prometa, vendar je delovnik tega pomožnega osebja nanovo uredil pravilnik o delovnem času na plovnih objektih direkcije pomorskega prometa z dne 5. maja 1940 (nat. cit. v op. 4).

¹⁴ Vedeti je treba, da obsega z. z. d. v § 1 tudi obrate javne uprave, torej železnice, javna avtobusna podjetja, prevozne brode itd.

prekoračiti. Dosledno je torej delo preko tega časa smatrati za nedovoljeno; že opravljeno tako delo pa ostane prekočasno in ga je treba nagraditi po veljavnih predpisih (§ 10 z. z. d.). Problem je razmotrivala naša judikatura ponovno. Poleg že cit. odl. SS B Zgb z dne 18. okt. 1939, ki obravnava primer šoferja tovornega podjetja, se je postavil na stališče, da za prometna podjetja delovnik ni omejen, ker še ni izšla v 5. odst. § 6 z. z. d. predvidena uredba, tudi SS Zgb (sodba z dne 26. marca 1956, Ž-Š. 178, ki se tiče tramvajskega uslužbenca). Kasneje so sodišča spoznala, da tako tolmačenje zakona glede obrtnih prometnih obratov ni pravilno: kvalificirala so take obrate ne več kot podjetja po 5. odst., temveč kot obrtna podjetja po 6. odst. § 6 z. z. d. Tako je VS v Ljubljani pravilno revidiralo svoje stališče ter odločilo (odl. 8. okt. 1940, Org. 1940, 63), da obrti prostega prevažanja blaga z avtomobili po pravilnem tolmačenju ni mogoče uvrstiti med ona prometna podjetja, ki jih ima v mislih § 6/5 z. z. d. in ki predstavljajo podjetja javne koristi. Za delovni čas v obrtnih prometnih obratih velja torej določba § 6/6, ki predvideva delovnik od 8—10 ur po naravi in teži posla, in na podlagi 7. odst. tega § izdana že cit. ur. o odpiranju in zapiranju trgovinskih in obrtnih obratov v dravski banovini in o delovnem času pomožnega osebja z dne 16. aprila 1929 (Sl. N. 144/LIX, Ur. l. 284),¹⁵ ki predvideva največ deseturno delo (čl. 22) ter izvzema iz svoje veljavnosti samo podjetja za prevoz oseb (čl. 43). Za delo preko 10 ur, kakor tudi za nedeljsko in prazniško delo, ki ga je smatrati prav tako za prekočasno (§ 12 z. z. d., čl. 29. cit. ur.), pa prihaja v poštev brezizjemna določba § 10 z. z. d. o nagraditvi prekočasnega dela, tudi glede obratov za prevoz oseb, ker glede njih praksa ne more izključiti uporabe 7. odst. § 6 z. z. d.¹⁶

č) Četrto skupino tvorijo vsa ostala podjetja iz § 1 z. z. d., razen že obravnavanih, torej predvsem vsa obrtna podjetja (6. odst. § 6).¹⁷ Kriterij, ki jih razlikuje od industrijskih podjetij, je ta, da obrtna podjetja nimajo industrijskih znakov, kakor jih ustanavlja ob. z., torej predvsem delitve dela, mehanizacije in velikega obsega obratovanja, odnosno da imajo te znake, vendar zaposlujejo manj

¹⁵ Ohranjena v veljavi s št. 14 § 428 ob. z.

¹⁶ Prim. G., Za pomožno osebje tovornih prometnih podjetij velja časovna zaščita zakona o zaščiti delavcev, Org. 1940, 38.

¹⁷ Tudi gradbena, kolikor ne spadajo med industrijska po 1. odst. § 6 z. z. d. (prim. že cit. odl. SS B Zgb z dne 25. sept. 1934 ter sklep istega sodišča pod Ut 322/31, Reisman II/116).

kot 15 delavcev (gl. ad a). Dosledno trgovinsko ali obrtno podjetje ne postane industrijsko s tem, da zaposluje nad 14 delavcev, v ostalem pa nima tipičnih industrijskih znakov; logično zanje tudi ne more veljati osemurni delovnik, ki je predviden za industrijske obrate.¹⁸

Delovnik v teh podjetjih je po § 6/6 z. z. d. določen načelno z 8 do 10 urami dnevno; podrobna ureditev je bila prepuščena ministru soc. pol. z navodilom, da mora upoštevati pri določevanju delovnika naravo in težo posameznih vrst poslov (§ 6/6 in fine). Kljub temu, da mu je bil dan kratek rok 6 mesecev (odst. 7), je bila ta ureditev realizirana šele s cit. ur. iz l. 1929.; na podlagi čl. 47 te uredbe so izšle banske naredbe za posamezne banovine.¹⁹ Ta časovna ureditev zajema veliko večino obrtnih podjetij, saj se obrtni zakon v § 157 glede delovnega časa pomožnega osebja, ki spada v njegov obseg, izrečno sklicuje na predpise z. z. d. Spričo izčrpane ureditve so spori o tem, katera podjetja spadajo v to zadnjo skupino, redki, tako da je tudi judikatura o tem dokaj borna. Omeniti je odl. KS Bgd (obj. v Braniču 1939, 541), ki ugotavlja, da spada kavarniška obrt med trgovinska podjetja po § 1 z. z. d., da je nadalje po ur. iz l. 1929. predviden za kavarne deseturni delovnik in da se more dosledno dogovoriti le ena ura prekočasnega dela na dan, ki jo je nagraditi kot prekočasno delo. Opozoriti pa moramo na zgrešeno odločbo VS Lj z dne 10. decembra 1940, (Rv 565/40, neobj.), ki pravi, da za gostinske obrate delovni čas ni normiran in bi bil tožitelj upravičen zahtevati plačilo nadur le, če bi bil delovni čas pogodbeno določen, ter na odl. DS Bgd, 20. julija 1930 (Sl. N. 178/LXVI), ki prav tako meni, da hotelska in kavarniška podjetja niso obsežena v z. z. d. — Gostinska podjetja spadajo med obrtna

¹⁸ Vjesnik Radničke komore 1940, št. 2, zastopa mnenje, da je smatrati prav vsa podjetja z več kot 15 uslužbenci za industrijska in prav vsa s 15 ali manj kot „ostala podjetja“ po 6. odst. § 6 z. z. d. češ da zaposlitev več kot 15 delavcev že sama na sebi kaže na razvito tehniko, delitev dela in boljšo organizacijo ter s tem na večjo produktivnost. To mnenje, dasi ima videz socialnosti, je vendar nepravilno v toliko, kolikor zenačuje prave industrijske delavce z onimi v trgovinskih in obrtnih obratih, zaposlujočih mogoče večje število uslužbencev, ki pa ne trošijo spričo enostavnosti tehničnega postopka toliko energije, kakor njih tovariši v tipičnih industrijskih podjetjih.

¹⁹ Za območje h. dravske banovine je izšla nar. o odpiranju in zapiranju obrtnih obratovalnic v dravski banovini z dne 29. aprila 1937 (Sl. l. 251). Nanovo je uredil to materijo Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino z naredbo o času za odpiranje in zapiranje trgovskih in obrtnih obratovalnic in pisarn v Ljubljanski pokrajini z dne 3. okt. 1941 (Sl. l. 80), ki ne spreminja dosedanjih določb o delovnem času.

podjetja (po § 60 št. 22. ob. z. v zvezi s § 76 ob. z. so pooblastilne obrti) in so kot taka vključena v pojem „vsa ostala podjetja“ iz § 1 z. z. d. (§ 6/6 z. z. d.) Poleg tega se ur. o pomožnem osebju v gostinskih obratih z dne 11. maja 1937 (Sl. N. 112/XXXIV, Sl. l. 325) v čl. 4 glede ureditve delovnega časa izrečno sklicuje na z. z. d.: „Delovni čas in odmor pomožnega osebja, navedenega v prednjih členih in zaposlenega v gostinskih obratih iz čl. 1, urejajo predpisi za zaščito delavcev“. Analogno določbo ob. z. (§ 157) glede pomožnega osebja v obrtih sploh smo omenili zgoraj. Za pomožno osebje v gostinskih podjetjih znaša torej, kolikor zanje delovnik ni v ur. iz l. 1929. specialno urejen, maksimalni dnevni delovnik 10 ur, za prekočasno delo pa gre pomožnemu osebju zakoniti povišek normalne mezde. — Vse to sta cit. odločbi prezrli.²⁰

Vprašanje časovne zaščite pomožnega osebja v obratih mešanega značaja smo deloma že obravnavali v uvodu k temu poglavju, ko smo govorili o enotnosti obrata in o kombiniranih obratih. Kadar je obrat sestavljen iz glavnega in enega ali več pomožnih obratov, obvelja za celokupno delavstvo seveda delovnik glavnega obrata, t. j. onega, katerega tehnični namen predstavlja glavni smoter celotnega delovnega procesa. Kadar pa tvorita dva ali tudi več raznovrstnih, vendar gospodarsko enakovrednih obratov, en sam samostojni obrat, velja za vse te tehnično nesamostojne obrate enotni, in sicer najkrajši predpisani delovnik. To izhaja po maliki iz določbe § 156 ob. z.: „Če se v obrtnem lokalalu ali v dveh ali več obrtnih lokalih, ki so med seboj zvezani, opravlja dvoje ali več vrst poslovanja, za katere je določen različen čas zapiranja in odpiranja, velja za ta primer čas zapiranja in odpiranja tiste vrste obrata, za katerega je predpisan krajši delovni čas“.

2. S u b j e k t i v n i o b s e g. Krog uslužbencev, za katere veljajo zaščitne določbe z. z. d., je določen s pojmom pomožnega osebja po tem zakonu. Ta pojem zajame vse osebe, zaposlene v obratih iz § 1 cit. zak., brez ozira na trajnost ali začasnost zaposlitve ali njega poklicni značaj (n. pr. po §§ 206 in 324 ob. z.) in brez ozira na to, ali delajo

²⁰ Pač pa je KS Bgd priznal gostinskim obratom obrtni značaj, s tem pripadnost pod 6. odst. § 6 z. z. d. ter maksimalni delovnik 10 ur dnevno, prekočasnemu delu pa 50% povišek (odl., obj. v Politiki, 28. febr. 1939). Gl. Bajič, Uredba o pomožnem osebju v pogostinskih obratih, Org. 1938, 83.

za plačo²¹ ali v svrhu izučitve, kot n. pr. vajenci (1. odst. § 3 z. z. d.). Pač pa zožuje z. z. d. ta krog v drugi smeri: izvzema namreč iz svojih zaščitnih določb²² vse one osebe, ki so jim poverjeni posli višje vrste in našteva pri tem primeroma poslovodje, knjigovodje, blagajnike in inženjerje (2. odst. § 3).²³ S tem se kaže subjektivni obseg z. z. d. — v nasprotju od objektivnega — kot ožji od subjektivnega obsega ob. z., kajti zadnji velja za celokupno uslužbenstvo, t. j. za delavce (§ 206) in nameščence, za katere vsebuje še posebne določbe v §§ 324—338.²⁴

Pravna podlaga zaščite navedenega pomožnega osebja po z. z. d. ni formalna, veljavno sklenjena službena pogodba, temveč zadošča že sama objektivna zaposlitev kot temelj zaposlitvenemu razmerju²⁵ (prim. dikciji 1. odst. § 3 z. z. d.: „... vse osebe, ki delajo stalno ali začasno v podjetjih...“ in 2. odst. § 36: „... vsakdo, ki daje svojo telesno ali duševno delovno moč v službo tretjih oseb...“).²⁶ Civilnopravna kvalifikacija službenega razmerja torej nima vpliva na veljavnost predpisov z. z. d.; kljub neobstoju ali ničnosti službene pogodbe obdržijo zaščitni predpisi polni učinek. Posledica tega je, da tvori tudi golo zaposlitveno razmerje pravnoveljavno podstavo za možnost uveljavljanja časovne zaščite in iz nje izvirajočih zahtevkov proti

²¹ Denarno ali naturalno; prim. odl. SS Zgb z dne 26. apr. 1938 (Odl. Sl. Prav. III, 594), ki priznava plačilo za prekočasno delo tudi uslužbencem, ki prejemajo poleg oskrbe v naravi le napitnino.

²² Drugi oddelek zakona (§§ 6—35); v ostalem pa veljajo za vse pomožno osebje brez razlike določbe o delavskih zbornicah (tretji oddelek) ter o delavskih zaupnikih (peti oddelek); nameščenci imajo celo pravico, voliti si svoje posebne nameščenske zaupnike (§ 115). Prim. Bajič, Nameščensko pravo, 1950, 26.

²³ Ta določba je prevzeta iz čl. 47 srbskega zak. o radnjama iz l. 1910, vendar so tu navedeni namesto inženjerjev mehaniki.

²⁴ V predmetni razpravi uporabljamo pojem „uslužbenec“ kot skupni pojem za delavce in nameščence, namesto neprikladne in tudi nepravilne skovanke „službojemalec“, ki se je udomačila v naši delopravni literaturi in zakonodaji.

²⁵ Tkzv. „Beschäftigungsverhältnis“ nemške doktrine. Prim. Bajič, Delovno pravo, splošni del, 1956, 179.

²⁶ Tudi z. zav. d. naveže dejstvo zavarovanja neposredno na odvisno delo: „Zavarovane so vse osebe, ki dajo na podlagi kakršnegakoli delovnega razmerja svojo telesno ali duševno delovno moč v najem“ (§ 3 cit. zak.). Pravice članstva pa prično teči ipso jure z dnem, ko je član vstopil v obrat (§ 55 cit. zak.). Podobno prav. brat. skladnice iz l. 1935: zavarovani so delavci in nameščenci, ki so zaposleni v rudniških obratih (§ 1); članstvo prične z dnem, ko nastopijo službo ali delo (§ 45).

podjetniku; ti zahtevki seveda v teh primerih niso vedno pogodbenega, ampak lahko obogatitvenega značaja po § 1431 o. d. z. O tem bomo obširneje razpravljali, ko bomo govorili o nedovoljenem prekočasnem delu (spodaj pod II).

Problem subjektivnega obsega časovne zaščite pomožnega osebja po z. z. d. zahteva rešitve dveh vprašanj: kako daleč sega pojem pomožnega osebja, zaščitenega po tem zakonu, v horizontalni smeri, to je v pogledu zahtevane organizatorične vključenosti v obrat (§ 2 z. z. d.), in kateri uslužbenci so privzeti v zaščito v vertikalni smeri, namreč v pogledu njih hierarhičnega položaja v obratni skupnosti.

a) Ko smo v začetku tega poglavja razpravljali o problemu enotnosti obrata, smo kot eno njegovih karakteristik v tem pogledu označili tudi identiteto obratne posadke. Dočim smo obrat sam determinirali kot pretežno tehnično-organizatorično, krajevno določeno proizvodno edinico, je za pojem obratne posadke kot kolektiva v obratu zaposlenih uslužbencev odločilen predvsem moment nje organizatorične vključenosti v obrat. S tega stališča je možno, da se delo vrši izven faktičnega kraja obratovanja, ne da bi pri tem prizadeti uslužbenci izgubili zvezo z delovnim procesom obrata. Vozniki tovarne, ki ji dovažajo surovine in odvažajo dovršene tehnične izdelke, nesporno sodelujejo v tehničnem ritmu, v katerem utriplje delovni proces obrata kot celote; prav zato morajo biti deležni iste zaščite, kakršno uživajo njih tovariši, ki opravljajo delo na samem kraju obratovanja. Na drugi strani pa pomožno osebje, ki nima take zveze s tehničnim procesom obrata (n. pr. hišniki ali vozniki tovarniških konzumov), ni vključeno v tehnično obratovanje, torej jim ne gre kvalifikacija pomožnega osebja po z. z. d., s tem pa tudi ne zaščita po tem zakonu.²⁷

Z opisanim problemom se je mnogo bavila judikatura; gradila je predvsem na obravnavani organizatorični zvezi

²⁷ Kun III, 172 poudarja, da organizirano delo v podjetju ne obsega le proizvodnje, temveč tudi vsa ostala dela prav do distribucije in dostave blaga konzumentom. Podobno Krmpotić 161: tudi delo vrtarjev, čuvajev itd. v podjetju služi istemu cilju proizvodnje, kakor delo ostalih delavcev, zato ni razloga, da bi jih ne smatrali prav tako za pomožno osebje po z. z. d. — Nasprotno Abramović 200: prekočasnega dela teh oseb ni mogoče smatrati kot prekočasno po z. z. d., ker za to ni zakonskih pogojev (3. odst. § 3 ter t. 1, 5 in 6 § 8 z. z. d.). Potrošnja delovne moči je pri njih relativno manjša, zato more biti delovni čas daljši.

z delom v obratu. Tako je SS B Zgb z odločbo 21. junija 1938 (neobj.) odrekel zaščito po z. z. d. raznašalcem kruha z določenim okolišem, vkljub temu, da je sicer pekarni sami priznal značaj industrijskega obrata, enako je odrekel zaščito tudi zdraviliškemu vrtnarju, češ da je njegovo delo ni značilno za obrat, ker je zaradi narave in vrste posla, zlasti v sočivnem vrtnarstvu, le v posredni zvezi s podjetjem (odl. 19. julija 1937, Reisman II, 116), dalje vratarju industrijskega podjetja in nočnemu čuvaju tovarniškega podjetja, ker nimata ti dve zaposlitvi neposredne zveze z organiziranim delom industrijskega podjetja, kakor ga ima v mislih § 2 z. z. d. (odl. 20. jan. 1937, Org. 1937, 48). Glede zadnjega ugotavlja isto SS Zgb, 18. dec. 1931 (Vr-Mil. I, 138). — Nasprotno priznava SS B Zgb kavarniški kuharici neposredno zvezo s kavarniškim podjetjem in s tem kvalifikacijo pomožnega osebja po z. z. d.; njen glavni posel je bil kuhanje kave, kar predstavlja glavni predmet kavarniškega obrata (odl. Ut 83/37, Reisman II, 117). Zanimiva je odločba istega sodišča o kopališki mojstrici: odločba ugotavlja, da ti posli nikakor niso identični s posli hišne strežnice; tožiteljica je bila zaposlena v kopalnicah kopališkega podjetja s pripravo le-teh za kopališke goste; vršila je torej posle, ki so po svoji naravi in svojstvu v tesni zvezi s podjetjem kot takim in jo je zato treba prištevati med pomožno osebje po 1. odst. § 2 z. z. d. (odl. 26. aprila 1938, Odl. Sl. Pr. III, 594). Tudi KS Bgd priznava neposredno zvezo z organiziranim delom podjetja šoferju hotelskega avtobusa in šoferjem sploh (odl. 16. maja 1938, Mj. 1938, 586 ter odl. 16. septembra 1938, Branič 1939, 95). Navedene odločbe deloma pravilno pojmujejo dejstvo organizatorične povezanosti uslužbenca z obratom, deloma pa pomožnemu osebju ozkosrčno odrekajo to povezanost in na podlagi tega tudi zaščito po z. z. d.

(Dalje prih.)

O B Z O R N I K.

Gregor Krek.

Stojimo ob svežem grobu pravnika in glasbenika Gregorja Krika, ki mu je dne 1. septembra t. l. po dolgi in težki bolezni upihnila smrt življenje.